

Қалау райға жаттығулар

Қалау рай (Желательное наклонение)

Желательное наклонение выражает желание, намерение говорящего и образуется путём прибавления к корню суффиксов –ғы/-гі, -қы/-кі, затем следуют личные окончания глагола и вспомогательные глаголы келеді для будущего переходного времени, келді для прошедшего времени и келіп отыр для настоящего времени.

Мысалы:

Менің театрға барғым келеді: Мне хочется пойти в театр (вообще)

Менің театрға барғым келіп отыр: Мне хочется пойти в театр (сейчас)

Менің театрға барғым келді: Мне хотелось пойти в театр.

Жекеше түрі	Көпше түрі
Менің хат жаз-ғы-м келеді «Мне хочется написать письмо»	1. Біздің хат жаз-ғы-мыз келеді «Нам хочется написать письмо»
Сенің хат жаз-ғы-ң келеді «Тебе хочется написать письмо» Сіздің хат жаз-ғы-ңыз келеді «Вам хочется написать письмо»	2. Сендердің хат жаз-ғы-ң келеді «Вам хочется написать письмо» Сіздердің хат жаз-ғы-ңыз келеді «Вам хочется написать письмо»
Оның хат жаз-ғы-сы келеді «Ему хочется написать письмо»	3. Олардың хат жаз-ғы-сы келеді «Им хочется написать письмо»

Отрицательная форма образуется при помощи отрицательных суффиксов –ма/-ме, -ба/-бе, -па/-пе, которые присоединяются к корню глагола келеді. Мысалы: *жаз-ғы-м кел-ме-й-ді «мне не хочется писать», айт-қы-сы кел-ме-ді «ему не хотелось говорить».*

1-жаттығу. Төмендегі кесте бойынша етістіктерді қалау райда жекеше және көпше түрде жіктеңіз.

Сөйлеу, демалу, жату, кету

кесте

Жекеше түрі	Көпше түрі
Менің жаз-ғы-м келеді	Біздің жаз-ғы-мыз келеді
Сенің жаз-ғы-ң келеді Сіздің жаз-ғы-ңыз келеді	Сендердің жаз-ғы-ң келеді Сіздердің жаз-ғы-ңыз келеді
Оның жаз-ғы-сы келеді	Олардың жаз-ғы-сы келеді

2-жаттығу. Көп нүктенің орнына қажетті қалау райдың қосымшасын қойыңыз.

1. Нығметтің ауылға бар... келеді. 2. Сәрсеннің өлең айт...келіп отыр. 3. Сенің театрда жұмыс істе... келе ме? 4. Біздің оқуға түс... келеді. 5. Менің жауап бер... келіп отыр. 6. Мұғалім менен сұра... келмейді. 7. Бұл оқытушының дәрісін тында... келеді. 8. Бұл фильмді көр... келмейді. 9. Бұл

институтта оқы... келеді. 10. Асханадан тамақ іш... келмей отыр. 11. Менің қазір жұмысқа бар... келмей отыр. 12. Баланы балабақшадан ал... келмей ме?

3-жаттығу. Қазақ тіліне аударып, қалау райдың жасалуына көңіл аударыңыз.

1. Я хочу купить яблоки на базаре. 2. Мы хотим поехать летом во Францию. 3. Мой младший брат не хочет учиться. 4. Вы хотите кушать? 5. Хотите его увидеть? 6. Мне не хочется танцевать. 7. Вы не хотите меня понять. 8. Я не хочу с Вами разговаривать. 9. Он никого не хочет видеть. 10. Мы не хотим никого сегодня принимать.

Бұйрық райға жаттығулар

4-жаттығу. Берілген етістіктерді бұйрық райда жекеше және көпше түрде жіктеңіз.

Ойла, істе

5-жаттығу. Үлгі бойынша бұйрық райға қойып, болымсыз жұрнақты жалғаңыз және орыс тіліне аударыңыз. (Поставьте в повелительное наклонение и прибавьте к ним отрицательные суффиксы переведите на русский язык).

Үлгі: кешіру «прощать» – кешір «прощай» – кешірме «не прощай»: ...

кешіру «прощать»	дайындау «готовить»
тырысу «стараться»	жамылу «укрываться»
дайындалу «готовиться»	бітіру «заканчивать»
жеткізу «доставлять»	сыну «ломаться»
тістеу «кусать»	кірісу «вмешиваться»
істеу «делать»	танысу «знакомиться»
ауыру «болеть»	келісу «договариваться»
секіру «прыгать»	жіберу «отправлять»
жетілдіру «усовершенствовать»	бекіту «укреплять»
тілеу «желать»	жылау «плакать»
іздеу «искать»	біту «знать»
алысу «бороться»	араластыру «размешивать»
әзірлеу «готовить»	әзірлену «готовиться»
тігу «шить»	тілу «резать»
белгілеу «отмечать»	шіру «гнить»

6-жаттығу. Оқып, қазақ тіліне аударыңыз (Прочитайте и переведите на казахский язык).

1. Возьмите тетрадь. 2. Пейте кофе. 3. Познакомьтесь. 4. Принесите мел. 5. Посмотрите. 6. Прочтите эту книгу. 7. Напишите статью. 8. Смотрите телевизор. 9. Накройте на стол. 10. Пригласите гостей. 11. Нарисуйте картину. 12. Отдыхайте сегодня. 13. Приходите завтра. 14. Садитесь.

2.1. ПОВЕЛИТЕЛЬНОЕ НАКЛОНЕНИЕ II ЛИЦА ЕДИНСТВЕННОГО И МНОЖЕСТВЕННОГО ЧИСЛА.

Едиственное число	
Простая форма	Вежливая форма
После гласных →	-ңыз/-ііз
Ойла «думай» Биле «танцуй»	Ойла-ңыз «думайте» Биле-ііз «танцуйте»
После согласных →	-ыңыз/-іііз
Отыр «садись» Іш «пей»	Отыр-ыңыз «садитесь» Іш-іііз «пейте»

7-жаттығу. Етістікті бұйрық райдың II жағына (сыпайы түріне) қойып, орыс тіліне аударыңыз (Трансформируйте глаголы в повелительное наклонение II лица (вежливая форма). Переведите на русский язык.)

Үлгі: Же – жеңіз «кушайте, ешьте»; ...

Же, тазала, іл, жаз, оқы, жат, айт, жу, отыр, біл, таныс, бар, кел, әкел.

Шартты райға жаттығу

8-жаттығу. Берілген етістіктерді кесте бойынша шартты райдың жекеше және көпше түрде жіктеніз.

Оқы, біл, түсін, ойла.

кесте

Жекеше түрі	Көпше түрі
Менің жаз-са-м	Біздің жаз-са-қ
Сенің жаз-са-ң	Сендердің жаз-са -ндар
Сіздің жаз-са-ңыз	Сіздердің жаз-са-ңыздар
Оның жаз-са	Олардың жаз-са